

Tai nemaža knyga, nagrinėjanti lietuvių kalbos žodžių darybą, čia "daugiausia dėmesio skirta reikšminiam (semantiniam) žodžių darybos aspektui, kuris iki šiol mažiausiai tyrinėtas" (p. 4). Žinoma, ne tuščioje vietoje autorius imasi šio darbo tuo aspektu — turi prieš akis P.Skardžiaus knygą "Lietuvių kalbos žodžių daryba", prof. V.Urbučio tyrinėjimus, kuriais čia gražiai remiasi.

S.Ambrazas iš įvairių rašytinių šaltinių, ypač iš LKŽ ir jo kartotekos bei LKA tomų surinko daug medžiagos, ją stengėsi apibendrinti ir išnagrinėti. Autorius parašė įdomią knygą, kai kur tarė savo originalų ir svarų žodį.

Daugumas teiginių autoriaus yra gerai apsvarstyti, čia tinkamai pateikiami ir taikliai aiškinami įvairūs faktai. Įdėta darbo daug, todėl kartais apgailestautina dėl įvairių netikslumų, galinčių klaidinti skaitytojus.

Pavyzdžių, deja, netrūksta. Daugelyje žemaičių šnektų iš tvirtapradės šaknies veiksmazodžių padaryti daiktavardžiai su priesaga *-imas* kirčiuojami šaknyje: *lūžimas*, *dirbimas* ir kt. dėsniai — Krš, Rdn, Eig, Trš, Tl, Pj, Lkv, Šll ir t.t., o ne "apraiškų randame" (p. 26). Viet. *tamsė(je)* daugelyje žemaičių yra daiktavardžio *tañsis* vietininkas (p. 33), kaip ir *mėd'ie*, *k'ėl'ie*, *vąž'ie* ir t.t. Žodis *maldà* reiškė prašymą ne tik M.Daukšai (p. 37), bet ir dabar žemaičiams pasakyme *g'í-va maldà prā-ša* Rdn ir kt. Každodėl prie *-čia* priesagos nepriskirta *kalčią*, *kerčią*, *verčią*, *grįžčią* "grįžtė" ir kt. (p. 48) — nepaieškota atitinkamų pavyzdžių. Prieveiksmis *risčia* kažin ar turi ką bendra su *-čia* priesaga (ne skolinys?) — p. 48. *Straumė* Plng yra iš vad. kuršių kaimų, ir tai joks lietuvių kalbos turtas (p. 56). Išrieveiksmio *imbinginiu* DP168 daryti daiktavardį *imbingynės* (p. 64) visai nedrasu (plg. LKŽ IV 64). Kodėl *smárvė* iš **smárdvė* (p.72), jei tokia forma girdima Rytų Lietuvos — Ukm, Ln — šnektose. Karklėnuose yra forma *ajū-t'ė~ejūtė*, ne *ejūtė* (p. 82). Kodėl iš žemaičių visų *-jñė* (bk. *-iēñė*) darinių valgiams pavadininti paimta tik *kritjñė* (*-jñė* ir *-iēñė* santykis neparodytas) — p. 96 (ir tai ne sriuba, bet sukritusios, sušutusios bulvės, *šutjñės* porūšis). Priesagą *-ita* žodyje *kūpita* žem. dar reikia įrodyti, o ji be išlygų pateikta — p. 94. Trýškių *griūženos* (LKŽ III 627) yra netvirtai užrašyta forma — šnektą neturi *-riū-* garsų samplaikos (tik *-rū-*). Tas žodis padarytas vns. *griūžena* ir paties sukirčiuotas (p. 95). S.B.Chilinskis buvo kilimo nuo Švenčėzerio, tai negalėjo būti vidurio aukštaitis (p. 113) — dabar ir tokio tarmių padalinio nebėra. Veiviržėnuose, Kałtėnėnuose yra forma *krúokla||krúokla~krókla* ne *kríókla* (p. 118). Žodis *pakaráula* vartojamas Papilyjė, ne Papilėje (p. 123). Visai neaiškus žodis *išmėizena* Žd (p. 126). Kokia čia šaknis, iš kur šis žodis, sunku ir pasakyti! Priesaga — *ina* (šalia *-ena*) žemaičiuose dar reikalauja apskritai įrodymo ir diskusijų (kaip ir dėl *aditos*) — p. 127. Negali būti, kad *barskijnė* būtų Klp, Tl, Užv (p. 128) — visur ten būdamas girdėjau tik *bařskynė* (*bār's'k'í-n'ė*). Dusmenų *krausóčius* (p. 132) yra neegzistuojanti

forma iš vad. melagių "fondo", be to, sukurtas buvo *kranksóčius*(!). Niekur nėra įrodyta, kad deminutyvų priesaga *-iké* turėjo porinį atitikmenį *-ikas* (prūsų k. pavyzdžiai kamieną ar net buvimą kažin ar gali paremti) — p. 137. Obėliuose yra forma *kiščiuukas*, ne *kiščukas* (p. 138). Kvėdarnos žodis *ėjũoks* transponuotinas *ejõkas*, ne *ėjõkas* (p. 141). Jurbarke sakoma *sudž'u.vũt'is*, kuris rašytinas bk. *sudžiũvũtis*, ne *sudžiuvũtis* — p. 142. Priesagos *-inykas* (p. 146) žemaičiai (Kl, Slnt, Yl) dabar neturi. *Merũnas* (p. 149) yra visas skolintas žodis, joks *-ũnas* priesagos darinys (primintina, kad *plyšũnas* Rmč (p. 149) — klaidingai užrašytas žodis, yra tik *plyšũnas*). Šiaulėnai yra vakarų aukštaičių šnekta, todėl *pakarũklis* (p. 156) skirti vien žemaičiams lyg ir netiktų. Žodį *paistũõklis* iš Šd, Pl (LKŽ IX 124) nereikėjo nukelti į žemaičius (Sd, Kl) (p. 156). M.Valančiaus *girtũklis* (p. 157), be abejo, yra daugelio žemaičių, net Prūsijos lietuvių žodžio *girtũklis* Krš, Užv, Rdn, Pvn, Tl, Plt, Klp, Sg, StngŽ perrašas. *Nesũdera* Dglš (p. 159) yra *nesũdera*. Kodėl dėsningai $a+e=a$ dėl hiato laikomas senovės nepaliudyto pavyzdžiu *nepaitũvas* < **nepaeitũvas* (p. 160), sunku pasakyti. Dzūkų pietuose (Nč, Knv, Rtn, Drsk) yra žodis *badũkš'lis* su $\perp$, ne *budũkš'lis* (p. 178), o žem. *kaišẽklis* (p. 174) rašytinas *kaišẽklis*, nes čia turimas regresyvinės asimiliacijos paliestas balsis $\acute{e} \sim \acute{e}$. Tarmėse (Vks) užrašytas *dẽglas* "fakelas" yra neologizmas (žr. LKŽ II¹ 248, 1947 m., dar plg. LKK XXVI 15), išmoktas žmonių per festivalius. Toks pat ir *papuõšalas* iš Kairių ir Baisõgalos (p. 192). Tokiomis naujybėmis kažin ar reikėtų remtis istoriniuose tyrinėjimuose. Žodis *atãšlina* (p. 195, 231), be abejo, nėra vienintelis pateiktas *-ina* priesagos darinys — ne jau šaknis būtų tik *-šl-* (juk *atã-* yra priešdėlis). Dvikalbių Vilniaus krašto gyventojų žodis *dengẽjã* "įrankis stogui dengti" kaip ir žvejų *vedẽjã* kažin ar gali būti pagrindas dvejoti priesagos *-ẽjas*, *-a* netikimui įrankių ar daiktų pavadinimams (p. 202, 230). Kuršėnų girnų dalies pavadinimas *pã.rvara* neatstatytinas *pervarã* (p. 204). Beveik iš vieny Grūzių užrašytas *adỹklis* (iš tarm. *ad'ĩ.kl'√s*) (p. 229, 230) kažin ar nebus žodynininkų paleista netransponuota forma. Formos *augintũvẽ* (p. 211) nerasite Trýškiuose, Pãvandenėje ir kitur — yra tik *augtũvẽ*, o *sañdẽlis*, *sandẽlỹs* Užv, Vl (p. 216) visiškos naujybės (50 metų amžiaus), net fonetikos dėsniu Užv *an>õn* neturinčios, tai istorijos tyrinėjimams kažin ar praverčia.

Gerokai trūktinas formų kirčiavimas, dažnai neistoriškas ir žeidžiantis svarbius dėsnius. Istorinis senovinis kirčiavimas yra *šilãuogẽ*, ne *šilãuogẽ* (p. 9). Retas, naujas *suvẽizdẽjo*, *pavẽizdẽti* kirčiavimas (gal net iš Žemaitės raštų sužinotas) apie Marijãmpolę (p. 23, 101 ir kt.), o paveldẽta žemaičių *veiz(d)ẽti*, *vẽiz(d)a*, *-(d)ẽjo*; *išdũkenia* (p. 65) = *išdũkĩenia* (taisyтина pati forma); *paũteklĩus* (p. 70) = *pãrteklĩus* Rsn; *lãisvas* (p. 72) = *laĩšvas*; *dõras* (p. 79) = *dõras*; *giũnkelis* (p. 80) = *giũnkelis*; *gniũžtẽ* (p. 90) = *gniũžtẽ*; *plẽsti* (p. 93) = *plẽsti* (jei čia ne kokia korektũros klaida); *aũklas* (p. 153, 171, 173, 207, 292) (miesto žmonių, nutolusių nuo tarmių, naujai išmokusių) = *ãrklas*; *žvejõklis* Tv (p. 155) = *žvejõklis*; *kerẽkšla* (p. 156) = *kerẽkšla*; *pakartũvẽ* (p. 160) = *pakãrtũvẽ*; *lebeĩda* (!) (p. 161, 227) = melagių užrašymas, nesamas

faktas; *čiupėiza* (p. 163, 227) = *čiupėiza*; *nemeigša* (p. 167) = *nemeigša*; *mūgšis* (p. 166) = *mūgšis* (regresyvinė balsių asimiliacija) Kl ir kt., *nakviša* (!) (p. 167) = *nakviša*; *bėris* dkt. (p. 170) = *bėris*; *irklas* (p. 172, 207) = *irklas*; *dōklas* (p. 172) = *dōklas*; *riėklės* (p. 173) = *riėklės*; *saljėklas* (p. 177) = *saljėklas*; *salyklà* (p. 176) = *saljėkla*; *vežėčios* (p. 186) = *vežėčios*; *grąžtas* (p. 189) = *grąžtas*; *piesta* (p. 188) = *piestà*; vietovardis *Upjėtė* (p. 197) = *Upjėtė*; *dažjėvė* (p. 198) = *dažjėvė*; *preikalas* (p. 203) = *preikàlas*; *skiedra* (p. 223) = *skiedrà*; *duōklė* (p. 223) = *dúoklė*; *terliūza* (!) (p. 227) = *terliūzà*; *kramuila* (!) (p. 228) = *kramuila*; *pakarūkla* (!) (p. 228) = *pakaruklā*; *turėkla* (!) (p. 229) = *turėklā* ar gal *turėklė* ir kt. Labiausiai kliūva F.Saussure'o dėsnio nepaisymas dalyje pavyzdžių, galinčių klaidinti daugelį jaunesnių tyrinėtojų.

Niekur iki šiol nežinomų kirčio atvejų yra ir daugiau, pvz.: *sūnui* (p. 36) = *sūnui*; *ātstogos* (p. 84) = *ātstogos*; *mėšlas* (p. 98) = *mėšlas*; *spjāudalas* (p. 99) = *spjaūdalas*; *pjliava* (p. 101) = *pjliava*; *gruōdas* (p. 104) = *gruōdas*; *grūdas* (p. 104) = *grūdas*; *šliūžė* (p. 107) = *šliūžė*; *riėkė* (p. 107) = *riekė*; *gimdjėvė* (p. 135) = *gimdjėvė*; *raudōnas* (p. 138) = *raudōnas*; *viršūnė* (p. 150) = *viršūnė*; *palydōvas* (p. 153) = *palydōvas*; *paljda* (p. 153) = *palydà*; *valdōvas* (p. 153) = *valdōvas*; *veltūzas* (p. 164, 229) = *veltūzas*; *nusodiņtojas* (p. 202) = *nusodiņtojas*; *Tūrmantas* (p. 234) = *Tūrmantas*; *mušeika* (!) (p. 290) = *mušeika* ar *mušeikà*; *baidjėklė* (p. 290) = *baidjėklė*; *lebedà* (p. 291) = *lėbeda*; *landjėnė* (p. 294) = *landjėnė*; *sostà* (p. 294) = *sósta* ir kt.

Ydinga rašyba: *atgrāžčios* (p. 48) = *atgrāžčios*; *biurti* (p. 49) = *bjurti*; *pražutuvės* (p. 50) = *pražūtuvės*; *pražutis* (p. 50) = *pražūtis*; *neužauga* (p. 126, 156, 163) = *neūžauga*; *nudvēselis* (p. 133) = *nudvēsėlis*; *vylhūgas* Vks, Vdk (p. 162) = *viliūgas*; *smalyžiūs* (p. 162) = *smalžiūs*; *vašiukas* (p. 200) = *vašiukas*; *sandėlys* (p. 211) = *sándėlis* ir kt.

Jaunasis mokslininkas darbavosi nemažai, daug ko pasiėmė iš palikimo literatūros, savo mokytojo profesoriaus V.Urbučio, bet skyrė mažiau dėmesio faktams, ir dėl to daug kur nukentėjo analizuojama medžiaga ir jos aiškinimas.

Vytautas Vitkauskas